Kohalikud hõimud ja nende müüdid

Amasoonia ürgmets on koduks umbes 450000 indiaanlasele, kes jagunevad 400 hõimuks, igal oma keel, kultuur ja territoorium. Hinnatakse, et leidub ka umbes 70 hõimu, kellel pole senini olnud mingit kokkupuudet välismaailmaga. Amasoonia põlisrahvaste ajaloole on jätnud parandamatu jälje eurooplaste jõhkrus ja julmus, pealesunnitud orjus, haigused ja sajanditepikkune genotsiid. Pole teada, kui palju põlisrahvaid enne eurooplaste saabumist Amasoonias elas. On oletatud, et kui esimesed euroopa kolonisaatorid aastal 1500 saabusid, elas sealsetes metsades üle 13 miljoni indiaanlase, kes jagunesid umbes 2000 hõimuks. Palju neid tegelikult oli, ei saa me kunagi teada. Esimesele kontaktile järgnenud sajandi jooksul pühiti põlisrahvastest minema üle 90%. Põhiliselt tegid seda eurooplaste haigused: gripp, leetrid ja rõuged. Järgnevatel sajanditel suri sadu tuhandeid indiaanlasi, töötades orjadena suhkrurookasvandustes ja kautšukiistandustes. On hinnatud, et eelmisel sajandil suri igal aastal välja keskmiselt üks indiaanihõim. Brasiilia valitsus on moodustanud indiaanlaste kaitseks vastavaid kaitse- ja keelualasid. Kas neist ka pikemas perspektiivis kasu on, saab näidata üksnes aeg.

Indiaanlastel on oma maaga väga sügav hingeline side. Loodust nähakse hingestatuna, kõigel leidub oma kaitsevaim. Kaitsevaimud on kui esiisad, kes omade eest hoolitsevad. Näiteks keelavad kaitsevaimud kalapüügi paljude jõgede ülemjooksudel, kus kalad koevad. Sellised tabud võimaldavad kaladele kudeajal tõelisi pelgupaiku ja põgenemist üha intensiivistuva kalapüügi eest. Tänu kaitsevaimudele suudavad indiaanlased elada loodusega tasakaalus viisil, mis välistab kohalike kalapopulatsioonide hävingu. Põlisrahva uskumused peegelduvad nende rikkas suulises pärimuses, kosmoloogias, rituaalides ja müütides.

Kuna müütide täies pikkuses esitamine oleks siin võimatu, toome ära üksnes mõningad katked, mis loodetavasti annavad põgusa ülevaate indiaanlaste müütide omapärast ja tekitavad huvi neid ise põhjalikumalt uurida:

Iamulumulu - jõgede teke (Kamaiurá müüt):
… Saarmad ujusid vaikselt lähemale, öeldes üksteisele: „Siin paistab mingi rahvas ringi liikuvat.“ Üks saarmaist läks teistest ette ja ujus Päikese juurde. „Kust te kõik tulete?“ küsis Päike. „Me tuleme kalalt.“…

Iamulumulu - Jõgede teke (Kamaiurá müüt):
… Ainus, mis nüüd veel puudus, oli armukadedus. Päike ja Kuu ei olnud oma naiste osas armukadedad. Naised panid seda pahaks ja ütlesid, et Ierẽpil on ravim, mis tekitab armukadedust. Ning nii nad läksidki kõik, et saada ravimit…

Avatsiu - lindude keel (Kamaiurá müüt):
… Siin, metsa keskel, nõjatus ta vastu camioá puud ja sõnas: „Vanaisa, ma tahaksin saada selliseks nagu sina. “Sa ei kannataks seda välja, lapselaps. Olla puu on väga raske. Sa pead kogu aeg ärkvel olema. Kui sa uinud, siis sa ka sured ja ongi kogu lugu,“ vastas puu…

Mavutsinim - kaksikute Kuu ja Päikese päritolust (Kamaiurá müüt):
… Jaaguar ütles: „Tüdruk kuulub mulle. Tema isa saatis ta minu juurde,“ ning pöördudes tüdruku poole, sõnas: „ära vaata selle vana naise poole või tema pea kukub otsast.“ Hetkel kui nad jaaguari maja juurde jõudsid, vaatas tüdruk tagasi vana naise poole. Vana naise pea kukkus otsast...

Arutsãm - kaval konn (Kamaiurá müüt):
… Minorí ronis kuule, ise lauldes. Seal üleval hakkas ta oma nhumiatotó flööti mängima. Jaaguar, kes kuulis flöödi häält, sai madude peale väga pahaseks ja ütles: „Ma ju käskisin teil Minorí ära tappa, aga teie ei tapnud. Te olete liiga pehmed.“ Minorí on kuul tänaseni …

Igaranhã - nõiutud kanuu (Kamaiurá müüt):
… Siis nägi ta kanuud ise tagasi kõndimas. „Mis, mu kanuu on muutunud vaimuks,“ ütles ta ning nägi, et paadil olid vööris silmad, üks kummaski pardas. „Ma arvan, et ronin parem sisse,“ ütles mees. Kanuusse istudes küsis ta: „Kas sa saad mind kuhugi sõidutada?“…

Kanassa - tule alistamine (Kuikúru müüt):
… Pardi kanuu ei suutnud ummiklainetele vastu seista ja vajus põhja. Part kisendas vihast: „Kanassa, too mu kanuu tagasi. Sa valetasid mulle. See kanuu ei kõlba kuhugi, see on tehtud savist.“…

Kuát ja Iaê - päeva alistamine (Kamaiurá müüt):
… Kärbsed vastasid, kuid raisakotkas ei saanud aru, mida nad ütlevad. Keegi ei saanud kärbestest aru. Keegi ei mõistnud nende keelt. Linnud küsitlesid neid ükshaaval, kuid keegi neist ei taibanud, millest nad räägivad…

Iamuricumá hõimu naised - naised ilma parema rinnata (Kamaiurá müüt):
…Väikesed lapsed heideti abajatesse, kus nad muutusid kaladeks. Iamuricumá naised kõnnivad aina edasi isegi tänapäeval, alati ehitult ja lauldes. Nad kasutavad vibusid ja nooli ning neil ei ole paremat rinda, et vibu paremini vinna tõmmata…

Mavutsinim - esimene inimene (Kamaiurá müüt):
… Alguses oli üksnes Mavutsinim. Temaga koos ei elanud kedagi. Tal polnud naist. Tal polnud poega ega ühtegi sugulast. Ta oli täiesti üksi…

Alapá - noorendav vesi (Juruna müüt):
… ühel päeval sattus ta lagendikule, kus taevast ulatus maa peale redel. Vana mees uuris redelit, taipamata, milleks see vajalik on. Veidi aja pärast otsustas ta üles ronida, öeldes: „Lähen üles ja vaatan, kuidas seal ka on.“…

Kuadê - Juruna tapab päikese (Jurunade müüt):
… Pärast Päikese surma mattus kõik pimedusse. Päikese vemmal jooksis pärast oma isanda surma minema ja muutus kuningboaks. Päikese väljavoolanud verest said ämblikud, sipelgad, maod, sajajalgsed ja teised olevused…

Uuatsim - kõrvade augustamise tseremoonia lindude külas (Kamaiurá müüt):
… Ning nad läksid otsima lindude küla. Veidi aja pärast kohtasid nad väikest haigrut, kes püüdis kala. „Mida te siin teete,“ küsis haigur. „Me lihtsalt oleme siin,“ vastas Uuatsim…

Kuát ja Iaê - päeva alistamine (Kamaiurá müüt):
… Alguses oli kõik pime. Alati oli öö. Päeva polnud. Inimesed elasid termiidipesade läheduses. Kõik olid suures segaduses. Keegi ei näinud midagi…

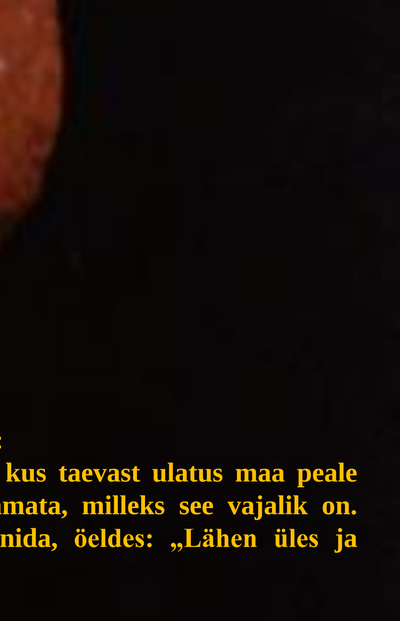

Kasutatud allikad

1. https://www.survivalinternational.org/tribes/brazilian
2. https://rainforests.mongabay.com/amazon/amazon_people.html
3. https://www.reference.com/geography/population-amazon-rainforest-4f69f64d9df0bbb4
4. O. Villas-Bôas & C. Villas-Bôas. Xingu. The Indians, Their Myths. Souvenir Press, 1970.
5. B. Maureen, O. Villas-Bôas & C. Villas-Bôas. Xingu: Tribal territory. Collins, 1979.

Projekti rahastab Horisont 2020, Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm grandiga nr. 951963, TREICLAKE